

OLIV TA'LIM JARAYONIDA INNOVATSIYALARNI BOSHQARISH FAN VA TA'LIM INTEGRATSIYASI SIFATIDA

Baybayeva Muxayyo Xudaybergenovna

Nizomiy nomidagi TDPU "Pedagogika" kafedrasida professor v.v.b., p.f.d.

Imomov In'omiddin Abdulxamidovich

TDIU Umumiy va aniq fanlar kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotatsiya

maqolada asosan ta'limda innovatsion menejmentni joriy etish, menejmetning bir qator o'ziga xos xususiyatlarga ega ekanligi haqida ma'lumotlar yoritilgan.

Аннотация

в статье в основном освещаются сведения о внедрении инновационного менеджмента в образование, управление которым имеет ряд уникальных особенностей.

Abstract

the article mainly covers information about the introduction of innovative management in education, the management of which has a number of unique features.

Kalit so'zlar

menejment, ta'lim, innovatsiya, joriy etish, tizim, pedagogik jarayon, xodim, muassasa, boshqaruv

Ключевые слова

управление, образование, инновация, внедрение, система, педагогический процесс, работник, учреждение, управление.

Key words

management, education, innovation, implementation, system, pedagogical process, worker, institution, management.

Kirish.

Ta'lim muassasalarini boshqarish - bu o'z qo'l ostidagi xodimlarni muvaffaqiyatlarga erishishga rahbarlik qilish ekan, u aniq maqsadga erishish bilan bevosita bog'liq. Shunday qilib, aniq maqsad va unga erishish yo'lidagi muvaffaqiyat boshqaruv natijalaridan biri hisoblanadi. Muvaffaqiyat deganda jamiyat tomonidan tan olingan eng yaxshi natijalarga erishish tushuniladi. Muvaffaqiyat quyidagi elementlarni qamrab oladi:

1. Faoliyat bilan bog'liq real maqsadni aniqlash;
2. Uni jamiyat tomonidan tan olinishi;
3. Yaxshi natijaga erishishi.

Boshqaruv jarayoni maqsadga erishish yo'lida odatda ko'pgina qiyinchiliklar, to'siqlar, muammolarga duch kelish mumkin. Bu muammolarni muvaffaqiyatli hal etgandagina kutilgan natijaga erishish mumkin.

Boshqaruv pog'onasi:

Menejerlar boshqaruv pog'onasiga binoan uch toifaga bo'linadi:

- Yuqori pog'ona menejerlari.
- O'rta pog'ona menejerlari.
- Quyi pog'ona menejerlari.

Mavzuga oid adabiyotlat tahlili.

Nazariy-metodologik asos sifatida makroiqtimoiy yondashuvlar orasidan quyidagilar alohida o'rganildi:

Pedagogik nizolarning asosida ta'lim jarayoni sub'ektlarining nuqtai nazarlari va qiziqishlarining turfa xilligi masalasi turuvchi R.Darendorfning konseptual g'oyalari; pedagogik nizoni iqtimoiy kasallik sifatida tavsiflashga doir E.Dyurkgeym, T.Parsons, N.Smelzerning tuzilmali-funksional yondashuvi. Mazkur yondashuvga ko'ra, murosaga asoslangan munosabatlarni qo'llab-quvvatlash iqtimoiy tenglikning asosi sifatida qaraladi.

Mikroiqtimoiy yondashuv iqtimoiy o'zaro birgalikdagi harakat va xulq-atvorni tahlil etishga asoslanadi. Uning metodologik asosi ta'lim jarayonidagi o'qituvchi va talabalarning rollarini chuqur tahlil etish imkonini beradigan motivlar va o'zaro munosabatlarning o'ziga xosliklarini ochib berishga xizmat qiladi. Mazkur yondashuv doirasida o'rganish ob'ekti sifatida nizoga asoslangan shaxslararo o'zaro harakatlar vaziyati aks etadi. Makroiqtimoiy yondashuv singari oliy ta'lim iqtimoiy muhitidagi nizolarni talqin etishga asoslangan xilma-xil nazariya va konsepsiyalarni (G.Zimmel', Z.Freyd, K.Xorni, E.From) o'zida aks ettiradi.

Muammoga oid manbalardan birida ko'rsatilishicha, har qanday nizo negizida quyidagilarni o'z ichiga oladigan vaziyat yotadi: 1) qandaydir holat yuzasidan tomonlarning o'zaro kelisha olmasliklari; 2) tomonlarning mavjud vaziyatda kutilgan natijaga erishishga qaratilgan maqsad va vositalarning o'zaro qarama-qarshiligi; 3) tomonlarning qiziqish, xohish-istak, layoqat va hokazolarning bir-biriga mos kelmasligi [1].

Ta'lim muassasalarida yosh avlodni komil inson qilib tarbiyalashda pedagogik jarayonni muvaffaqiyatli tashkil etish, yuzaga kelish ehtimoli bo'lgan pedagogik nizolarning oldini olish va ularni bartaraf etish muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Iqtimoiy-falsafiy hamda psixologik yondashuvga ko'ra nizoli vaziyatlar turli shaxslar, guruhlar, tashkilotlar, millatlar va davlatlararo munosabatlarda yuzaga kelib, menejment, etnopsixologiya va xalqaro munosabatlar doirasida o'rganiladi. Shaxslar hamda guruhlararo munosabatlarda yuzaga keladigan nizolar esa sosiologiya va psixologiya sohalarida o'rganiladi. Ta'lim jarayonini tashkil etishda uning ishtirokchilari o'rtasida yuzaga kelib, o'qitish yoki tarbiya masalalariga oid nizolar esa aynan pedagogik fanlar negizida o'rganilishi zarur. Ma'lumki, har qanday ta'limiy va tarbiyaviy xarakterga ega faoliyat asosini ham shaxslararo (pedagoglar, guruh (sinf) rahbarlari, talabalar, ta'lim muassasalarining rahbarlari, ota-onalar o'rtasidagi) munosabatlar tashkil etadi. Shu sababli pedagogik nizolarni to'g'ri baholash, salbiy xarakterga ega nizolarni bartaraf etishda psixologik bilimlarga tayanilib ish ko'riladi [2].

Tadqiqot metodologiyasi.

Menejer — bu maxsus tayyorgarlik ko'rgan, boshqarishning sir-asrorlari, qonun-qoidalarini puxta egallagan malakali mugaxassis, bu yollanma boshqaruvchi bo'lib, alohida iqtimoiy qatlamga mansub bo'ladi. Menejer deganda faqat rahbar, boshqarish bilan shug'ullanadigan oddiy muhandis, iqtisodchi yoki vrachni emas, balki maxsus tayyorgarlikdan o'tgan muhim kasb vakili, professional boshqaruvchi tushuniladi.

Xodimlar orasidagi, bajaruvchilar va ma'muriyat orasidagi munosabat chiziqli ko'rinishda bo'lib (ierarxik, vertikal), unda har bir quyidagi xodim, faqat o'zidan yuqoridagi o'zining boshlig'iga bo'ysunadi.

Ta'lim muassasasining pedagogik faoliyatini boshqarish ta'lim muassasasining faoliyat xususiyatiga ko'ra pedagogik jarayonini rejalashtirish, tashkil etish, rag'batlantirish, natijalarni nazorat va tahlil qilish maqsadida amalga oshiriluvchi boshqaruv faoliyatidir.

Ta'lim muassasalarini boshqarish nazariyasi ta'lim muassasalarining menejmenti nazariyasi bilan boyitildi. Menejment nazariyasi xodimlarga nisbatan ishonch, ularning unumli mehnat qilishlari uchun sharoit yaratish hamda o'zaro hurmat bilan tavsiflanadi [4].

«Menejment» va «menejer» atamaları hozirgi talqinda korxon va muassasa egalari o'z mulklari va xodimlarni o'zlari boshqarganlaridan ko'ra tanlangan yo'nalish bo'yicha maxsus tayyorgarlikdan o'tgan mutaxassislarni jalb etish afzal ekanligini tushunib yetganlaridan so'ng paydo bo'ldi. Bugungi kunda menejer rivojlangan demokratik mamlakatlarda nufuzli kasblardan biri hisoblanadi.

Menejment deganda, odatda rahbarlik lavozimiga rasman tayinlangan shaxslarning ishigina tushuniladi. Boshqarishga, shuningdek, murabbiylik ishi ham taalluqli hisoblanadi. Menejment (yoki boshqarish) mavjud minimal imkoniyatlardan maksimal natijalarga erishish maqsadida muayyan xodim yoki guruhga ta'sir etish, ular bilan hamkorlik qilish jarayonidir [5].

Bundan tashqari, olimlar ta'lim menejmetining bir qator o'ziga xos xususiyatlarga ega ekanligini ham ta'kidlab o'tishadi. Ular orasida quyidagi xususiyatlar asosiy hisoblanadi:

- ta'lim menejmenti «maqsadga muvofiqlik» so'zi bilan aniqlanadigan ma'naviy o'lchovga ega;
- ta'lim menejmenti – bu fan va san'at (chunki bunda insonlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar katta rol o'ynaydi);
- menejment mazmunida o'z aksini topadigan shaxs, davlat va jamiyat manfaatlarining o'zaro dialektik birligi;
- ta'limni boshqarishda jamoatchilikning faol qatnashuvi [3].

Tahlil va natijalar.

Maktabni boshqarish ishiga maktab inspeksiyasi, ya'ni, vazirliklar va xalq ta'limi bo'limlarining maktab inspektorlari xizmati yordam beradi. Ular maktab faoliyatini o'rganadi, ta'lim-tarbiya jarayonining natijalarini tahlil qiladi, ilg'or tajribalarini aniqlaydi va ularni ommalashtirish chora-tadbirlarini belgilaydi, kamchiliklarni aniqlab, ularni bartaraf etish yo'llarini izlaydi, maktab direktori va o'qituvchilarga metodik va moddiy yordam ko'rsatadi.

Ta'lim tizimini jamoatchilik asosida boshqarish o'qituvchilar, o'quvchilar, otanonalar va jamoatchilik vakillaridan iborat pedagogik Kengashning umumiy o'rta ta'lim muassasasi faoliyatini samarali tashkil etishga yo'naltirilgan faoliyatidir [2].

O'quvchilar bilim sifati va ta'lim natijalarining davlat ta'lim standartiga muvofiqligini nazorat qilishni ta'minlash uchun joriy, oraliq va yakuniy nazorat bilan birga bosqichli nazorat o'tkazish ham nazarda tutiladi. Bosqichli nazorat o'quv yili tamom bo'lgandan keyin imtihonlar, test sinovlari, sinovlar shaklida amalga oshiriladi. Uning asosida reyting aniqlandi va o'quvchini navbatdagi sinfga o'tkazish to'g'risidagi qaror qabul qilinadi. Maktabga bevosita rahbarlik boshqarishning yuqori organlar tomonidan tayinlanadigan direktor, davlatga qarashli bo'lmagan ta'lim muassasalarida esa muassis tomonidan amalga oshiriladi.

Ta'lim muassasalarining faoliyati, shuningdek, me'yoriy hujjatlardan biri sanalgan Ustav yordamida ham amalga oshiriladi.

Ta'lim muassasining Ustavi ta'lim muassasasi faoliyatiga rahbarlik va boshqarish tizimini aniqlovchi hujjatdir.

Ta'lim muassasasining Ustavida ta'lim jarayonining quyidagi ikki muhim tarkibiy jihati ajratib ko'rsatiladi:

- davlat ta'lim standartida belgilangan bilimlar zahirasini egallash yo'lida amaliy harakatlarni tashkil etish tartibi;

- bilim, ko'nikma va malakalarni hosil qilishni tashkil etish (savodxonlik, mustaqil fikrlash hamda masalalarni yecha olishga o'rgatish) [5].

Shuningdek, ta'lim muassasasining Ustavida muassasani boshqarishga qo'yiluvchi talablar, o'qituvchi, o'quvchilar hamda ta'lim muassasasi rahbarlarining huquq va burchlari ham aniq bayon etib berilgan.

Xulosa.

Mazkur o'quv yurtida o'quvchilar ta'lim standartlari asosida ta'lim olish uchun intilishlari, ta'lim muassasasining pedagogik xodimlari esa yuqori darajada ta'lim berishlari, ta'lim oluvchilarning o'quv dasturlarini davlat ta'lim standartlari darajasida o'zlashtirishlarini ta'minlashlari zarur. Ta'lim muassasasi rahbari (direktori) esa o'quv-tarbiya jarayonining muvaffaqiyatli kechishini ta'min etadi, o'quv dasturlari talablarining bajarilishini nazorat qiladi, ta'lim-tarbiya ishlarining sifati va samaradorligi, bolalik va mehnatni muhofaza qilish talablariga to'laqonli rioya etilishi, ma'naviyat ishlarining samarali tashkil qilinishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Baybayeva M.X. *Rahbarlarning boshqaruv faoliyatlarida sog'lom va ijodiy muhitni yaratishga xos zamonaviy yondashuvlar // Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. №. Special Issue 4-2. 2022. – T. 403-411 b.*

2. Baybayeva M.X. *Ta'lim muassasalarida rahbar ayollarning boshqaruv faoliyatidagi roli // Integration of science, education and practice ilmiy metodik jurnal. №. 5. 2022. – T. –59-66 b.*

3. Djo'rayev R.X., Turg'unov S.T. *Ta'lim menejmenti. – T. 2006.*

4. Mirziyoyev Sh.M. *Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. – T. 2017.*

5. Taraxtiyeva G. *Innovatsion menejment. – T. 2013.*